

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 1 (1516) 6 СТУДЗЕНЯ 2021 г.

З нараджэннем Хрыстовым! З Калядамі!

Юрка Голуб

Зазімак

Налева збочыў ліствай,
Направа зрушицца пазёмка.
За гай зашыўся салавей,
І глотку драць адтуль няёмка.

З каморы польныя дары
Калядна будуць пахвалёны.
Дарэмна ў прыказцы дурны –
Не slabkі одумам валёнак.

З палудня дзень пайшоў на знос:
Шыхуе вечарам пагрэцца,
І націрае жорстка нос
Тутэйшы дух эпікурэйцу.

Затуліць поцемкам лазняк
У шалік доўгую аблогу,
А шкалік згодны раскілзаць
Кабылку пожаду былога.

Маўчок пафія завей:
Чакаюць снежня-архірэя.
А той да посту прызыве –
І хто нядуж – перахварэ.

Ручай пад лёдам

Замкнулі голас ручай,
Каб ён завей не будараўжы
Ні тых – зашклёных у гай,
Ні тых – з дрымотным камуфляжам.

Зіма навесіла расклад,
А ў ім адлігі – не па тэмে.

Ірдзеюць водбліскі Каляд,
Як краснапёры на патэльні.

На круглагрудых снегірах
Шугае багра – і нядарма
Яны нараніцу гарашь,
А ўвечар грэюцца над жарам.

I на дзядзінцы ля ДЭКА
Абноўка грае, як гаёўка.
Ахрысціць жарты мінака,
Не злічиць кветак шаляноўка.

Ды ўсе нацешымся наўрад:
Цішком смутка ў сувой загорне,
Калі ты ў радасці не рад,
І дзесь ручай зажаліў горла.

Паслушай сам перад усім:
За брамай

скрушнага крышталю,
Як ён пад сподам збеглыі зім
Гучыць у шолауху і шале.

Першы снег у горадзе

Завіснуў снег
Над тратуарам.
Святлелі ўсе –
Відно па тварах.

А снег не стаў
З кіёскам побач,
А шлях прастаў
У шэры побыт.

Гарнуўся сам
Да дрэў і вока,
Схаваўся там
Ад злога вока.

І стала так
Тады празрыста,
Нібы мастак
Палотны хрысціць.

А снег панёс
Сябе пад дахі.
Такі ўжо лёс:
З замлі падаща.

Апостальскім адміністраторам Менска-Магілёўскай архідыяцэзіі прызначаны біскуп Казімір Вялікаселец

3 студзеня 2021 г., у дзень 75-годдзя Мітрапаліта Тадэвуша Кандрусеўчы, Папа Рымскі Францішак прыняў яго адстайку. Кіраўніцтва Менска-Магілёўскай архідыяцэзіі пакуль што пераходзіць да Генеральнага вікарья Пінскай Рымска-каталіцкай епархіі, біскупу Казіміру Велікасельца – ён прызначаны Апостальскім адміністраторам архідыяцэзіі.

Казімір Велікаселец нарадзіўся 5 траўня 1945 г. у вёсцы Стараволя Пружанскага раёна цяперашняй Берасцейскай вобласці ў сям'і сляян. Ужо ў 1948 г. пафаріяльны касцёл тут зачынілі, святара арыштавалі. Але дзякуючы глыбокай веры бацькоў, Казімір з дзяцінства быў прывучаны да малітвы. Да першай споведзі і св. Камуні хлопчыка рыхтаваў бацька. I ў 10-гадовым узросце адвёз яго на ровары ў бліжэйшы касцёл у Кобрын - гэта 60 км у адзін бок. Казімір Велікаселец памятае, як у дзве гадзіны начы бацька пасадзіў яго побач на ровары, да 8 раніцы яны былі ў Кобрыне. Там святар прыняў іспыт у Казіміра, дапусціў яго да першай спо-

ведзі і Камуні. Назад дадому - так сама 60 кіламетраў на ровары.

Сям'я слухала па радыё св. Імшу на польскай мове. У юнацтве Казімір выучыў на памяць Літанию да Найсвяцейшай Панны Марыі. I, калі яго прызвалі ў войска, чытаў яе штодня: калі засцілаў ложак ранічнай ці калі клаўся спаць пасля адбою. Кожную нядзелью замест Эўхарыстыі маліўся на Ружанцы.

Пасля войска ён адправіўся працаўць на будоўлю ў Вільню. Там жа пазнаёміўся з братамі-дамініканцамі, у далейшым прынёс у ордоне першыя манаскія шлюбы. Тры гады ўлады не давалі Казіміру магчымасць паступіць у Рыжскую семінарыю. Вярнуўшыся ў БССР, у канспірацыі ён рыхтаваўся да паступлення. Двойчы ездзіў у Москву з просьбай дазволу – яму паступіць у семінарыю. У выніку дамогся гэтага дазволу і ў 1981 г. быў прыняты ў Рыжскую семінарыю адрэзу на трэці курс.

Адразу пасля заканчэння семінарыі святар аблігуюў пяць пафій - гэта значыць, што ў нядзелью трэба было служыць пяць св. Імшай. Цікава, што гэтыя пафаріі былі ў памежных вёсках і мястечках Берасцейшчыны, Гарадзеншчыны і Меншчы-

ны. Атрымліваеца, што за адзін дзень ён бываў адрэзу ў трох абласцях. Акрамя паstryрскага служэння, займаўся рэстаўрацыяй і рамонтамі святыні. У цэлым, адкрыў або аднавіў працу калі дзесяці пафарій.

У 1992 г. Казіміра Велікасельца прызначылі Генеральным вікаряем Пінскай дыяцэзіі, у 1999 г. атрымаў біскупскую сакру.

Паводле nn.by.

Выйшаў "Верасень" № 23!

Выйшаў з друку чарговы, 23 па ліку, нумар літаратурна-мастацкага часопіса "Верасень".

Паэзія ў выданні прадстаўлена вершамі Наты Солтан, Яны Нікіфаравай, Вольгі Шпакоўскай, Ціміра Буйко, Насты Кудасавай, Анатоля Дэбіша і Івана Карэнды. Друкунца паэма Сяргея Законікава "Хараство". Раздел "Проза" складаюць апавяданні Ульяны Зяткінай і Сяргея Календы, а таксама "драбніцы" Яўгена Мартыновіча.

У раздзеле "Пераклады" змешчаны вершы сёлетнія лаўрэаткі Нобелеўскай прэміі Луізы Глюк у перакладзе Наталлі Русецкай. Раздел "Крытыка" пачынаецца палемічным артыкулам Ірыны Хадарэнкі "Пунсовая чума замест ветразя...". Пра высокое і нізкае, пра часовае і вечнае, пра форму і змест і пра шмат чаго іншага - гутарка Эдуарда Акуліна з таленавітай паэткай і мастачкай Кацярынай Масэ. Жыццёвые і творчыя шляхі Анатоля Сыса аналізуе ў сваім артыкуле "Я такі - які ёсць..." Валянціна Якімовіч. Згадкамі пра Пятра Васючэнку дзелянца Наталля Лысова, Ірына Бурдзялёва, Марыя Дуброўская і Аксана Спрынчан. Эдуарда Дубянецкага ўспамінаюць Яна Будовіч і Галіна Дубянецкая. Заходнебеларускага паэта Алеся Сучка адкрывае ў сваім артыкуле Сяргей Чыгрын. Уражаннямі ад паэтычнай кнігі Кацярыны Масэ "Беланоч" дзеліцца з чытачамі Васіль Жуковіч. Кароткі агляд творчасці Міхася Рудкоўскага, Міколы Купрэева, Алеся Каско і Леаніда Галубовіча робіць Алеś Arkuš. Творчыя Нюансы новай кнігі Міколы Гілевіча разглядае ў

сваёй рэцензіі Анатоль Трафімчык.

Мастацкае афармленне і вокладку нумара падрыхтавала Валерый Праслава. Ілюстрацыі Кацярыны Масэ.

Пытайце "Верасень" № 23 на сядзібе ТБМ (Румянцева, 13). Чытайце "Верасень" на сایце: Kamunikat.org. Дасылайце свае творы ў "Верасень" на адрес: verasenchas@gmail.com.

Беларускі народны каляндар на 2021 год

Народны каляндар - гэта фальклорны каляндар, у якім захаваны прыродна-храналагічныя веды народа. У яго аснове хранонімы, якія зафіксаваны ў вуснай народнай творчасці беларусаў.

Сістэматызаваны беларускі народны каляндар у сукупнасці з велікодна-валачобнымі песнямі, якія ў строгай храналагічнай паслядоўнасці апісваюць традыцыйныя прысвяткі і святы, у тым ліку тыя, што закансерваваліся ў непараўнальных паэтычных узорах як Навагоддзі/Навалеці, з'яўляюца нашым шэдэўрам і фенаменальнай з'явай сусветнай нематэрыяльнай культуры.

У народным календары на 2021 год прадстаўлены асноўныя святы і прысвяткі з кароткімі тлумачэннямі, прыкметамі, прымаўкамі, урываўкамі з валачобных песень і г. д. Дні (хранонімы), якія адзначаюць беларусы-католікі, выдзелены курсівам. Зорачкай /*/ пазначаны святы "рухомай" царкоўнай пасхай.

У наступным, 2022-м, годзе па каталіцкай пасхай Вялікадзень (Пасха) - 17 красавіка, а па праваслаўнай - 24 красавіка.

Умоўныя абазначэнні: **н** - панядзелак, **а** - аўторак, **с** - серада, **ч** - чацвер, **пт** - пятніца, **сб** - субота, **н** - нядзеля. Больш парабязна пра значэнне хранонімаў календара можна прачытаць у нашых кнігах "Беларускі народны каляндар" (Мінск, 1993, 2002) і інш.

Студзень

1. пт. Новы год. ВКЛ перашло на студзеніцкі стыль у 1550 г., Расія - у 1700 г.

6. с. Першая, Посная куція. Перадкаляндная вячэра. Які дзень, так і год. **Богаз'яўленне, Тры Карапі.** Католікі праводзілі маскаваны абрац "Тры карапі", або "Гэроды".

7. ч. Раство Хрыстова. Пачатак Каляд. "Ой, Калядакі, бліны-ладакі...". Калядавалі. Насіл "звязду". Паказвалі батлейку. На Каляды праводзілі ігрышцы ("вадзілі казу", "жанілі Цярэшку", "пяклі ката", гулялі ў "Яшчур" і інш.).

9. сб. Сцяпані. Дзень найму слуг, батракоў у мінульм. "На святу Сцяпана вышэй слуга за пана".

13. с. Шчодрая куція. Пачатак Шчодрага тыдня. "Мароз, хайді куцію есці".

14. ч. Васілле. Новы год па праваслаўным календары. "Сею, сею дарагу перамяще, а корм падмые". **Фядос.** "На Фядоса ѡцэла".

18. п. Трэцяя, Галодная, Вадапосная куція. Апошнія дні Каляд. "Каляда ад'язджасе".

19. а. Вадохрышча (Кічэнне). "Святое Кічэнне ваду ксіла..., свет ачысціла і ваду наверх пусціла", "На Вадохрышча завіруха - на Вялікадзень таксама".

20. с. Прывадохрышча - зачанчэнне Каляд. Пачатак **Малой вясельніцы** (да посту).

24. н. Аксіння. "Аксіння дарагу перамяче, а корм падмие". **Фядос.** "На Фядоса ѡцэла".

25. п. Таццяна. Свята студэнтаў. **Павел.** "Вее вецер - будзе вайна".

31. н. Апанас, Гусінае свята. Свята войскай жывёлы. "Хавай нос у апанасаўскі мароз".

Люты

1. п. Ігнат. "На Святога Ігната зіма бацата".

2. а. Грамніцы, Стрэчанне.

"Калі на Грамніцы нап'еца певень вадзіцы, то на Юр'я наесца вол трапіцы", "Грамніца - хлебу палаўіца".

5. пт. Агата. Каровіна свята.

"Хлеб і соль святой Агаты не пусціць бяды да хаты".

6. сб. Дарота. "Па Дароце высаходзіч хусты на плоце". **Паўзіміца Аксіння.** "На Аксінні мяце".

11. ч. Ігнат. "Ігнат Грамніцам рад".

12. пт. Стрэчанскія Дзяды.

14. н. Валяніцін. Свята заканчаных Трыфана. "На Трыфана зорна - вясна познія".

15. п. Грамніцы, Стрэчанне.

"Зіма з летам сустракалася, пра здароўейка пыталася". "На Грамніцы - палаўіна зіміцы".

17. с. *Серада Папяльцовая (пач. Вялікага посту ў католікаў, да 3.04).

18. ч. Агата. Каровіна свята.

24. с. Мацей. "На Мацея дарога пацее", "На Мацея адліга - будзе мароз". **Улассе.** Свята жывёлы. "Аўлас на сыры лас".

26. пт. Фашіння. Заступніца ад хвароб (ліхаманак, трасцы і інш.).

Сакавік

1. п. Пачатак *Памінальна-га, Дзедавага тыдня.

4. ч. Казімір. "Святы Казімір дровы сякець і ў клад кладзець".

5. пт. *Дзедава пятніца.

6. сб. *Памінальница. Канец Памінальнага тыдня. Калі "всѧ" ў

нядзелю, то авес трэба сеяць на 9-м тыдні, калі ў панядзелак - то на 8-м, калі ў сераду ці чацвер - то пакідалі "дзесяцінкі дзве".

8. п. *Рабы тыдзень, Вясельніца, Развітальны, Сырапусны, Масленічны тыдзень. Тыдзень перад Масленіцай. Які добры дзень на Масленым тыдні, у той дзень ад Іллі сеялі лён. Дзяўчата вешалі "калодкі" нежанатым хлопцам. *Дзень сутэрэчы на Масленым тыдні.

9. а. *Заліцанне на Масленым тыдні. Янка, Паўраценне. Мядзведзь паварочаеца ў бярлоге на другі бок.

10. с. *Лысая серада. Праталіны-заплісты.

11. ч. *Блакітны чацвер. Тумановы дзень. *Крывы, Тлусты чацвер, Валосы, Валосся. Свята жывёлы. "На Валосага бліны пяклі ці аладкі, каб былі валы гладкі".

12. пт. *Цешчыны вечары. Рыгор. "На святу Рыгора ідуць рэкі ў мора".

13. сб. *Масленія Дзяды (Бабы). "Дзяды не зналі бяды, а наши ўнукі зазналі мукі". *Залвіцьныя вячоркі. Васіль Капальнік. Са стрэх капае.

14. н. *Масленіца. "Масленіца ў 'вятах'" (пасля поўні) - дзяржыся пишаніцу ў мяжу, сей пишаніцу на юсу руку". *Развітальны, або Дараваны дзень. *Гуканне вясны. "Блаславі, божка, зіму замыкаці, вясну загукаці".

На Палессі вадзілі карагоды, "спявалі чырвачку", насліл ёлку з вянком. Аўдоцця Вясноўка. Гуканне вясны. "На Аўдокі голы бокі". (1.03 Новы год /Новае лета) у мінульм, сакавіцкі каляндарны стыль). "Святы Еўдакей ... пераступ год".

15. п. *Паласказуб. Першы дзень Вялікага посту (да 1.05). Паласкалі зубы гарэлака. **Хвядот.** "На Хвядота занос - ўсё сена знясе".

17. с. *Уступнайа серада. Каб урадзіці лён, мылі верацёны ці калаўроты, хадзілі ў карчму і пераскаквалі цераз пень. **Герасім Грakoўнік.** "Герасім грakoў прыгнаў".

19. пт. Язэп. "Святы Язэп сярод посту шлюб дае прахвосту" (забарона на шлюб). "На Язэпа пагода - год ураджайны".

20. сб. *Зборава субота. Абрад "споведзі дзежкі". **Веснавое раўнадзенства** ў 09 г. 37 хв.

21. н. *Зборніца, Ізбор. Адзін з варыянтаў Новага года/лета ў час прыняція юліянскага годазлічэння. "Святы Ізбор упяроў ступіці". Пачатак збору селяніна ў поле.

22. п. Саракі. Было Новым годам/летам. Свята вясновага раўнадзенства. "Дзень з ноччу мераецца". "Святыя Саракі наперад пайшли".

Свята птушак. Прывятае 40 выраյу. "Святыя Саракі ў поле саху валаўкі". **Пліска.** "На святу Пліска праўб'ец лёд і пліска".

25. ч. Дабравешчанне, Звеставанне. "І птушка гнізда не кладзе". Прывёт бусла. **Гуканне вясны.** Было Новым годам/летам. "Перша свята - нова летца, Дабравешчанне зямлю сушыць". **Рыгор.** "На Рыгора зіма ідзе ў мора".

26. пт. Міжблагавешчаны (да 7 красавіка). Забарона на "з

пасванне" кароў.

28. н. *Вербная (Пальмовая) нядзеля. "Вярба б'е, не я б'ю". **29. п. *Пачатак Храстовага тыдня.** Пяклі "храсты". Засёўкі. Абрац "жаніцьбы коміна".

30. а. Аляксей Цёплы. Дзень рыболова. "На Цёплага Аляксея рыба ідзе на нераст, карова на верас, а бортнік на хвою".

свята - свята Вялікадня".

3. п. Працяг *Вялікадня.

"Першы дзень пірагі маюць, а сярэдні пазуляюць, а апошні дзень выпраўляюць".

5. с. *Градавая серада. Праводны, Мёртвы, тыдзень.

"Пайшла зіма да Кієва, а лета нам пакінула". **Лялінік.** Свята Лялі - дачкі Лады. "Благаславі, маці! / Ой, Лада, маці!/ Вясну заклікаці".

6. ч. *Людавы дзень.

Раней у Віленскай губерні блі і качалі яйкі з лубкоў, гушкаўся на арэлях. *Вялікадне мёртвых (Наўскі Вялікадзень, Мёртвы Вялікдзень, Наўскі чацвер). Дзень памінання на могілках.

Хлопцы і дзяўчата абліваліся вадою. **Юр'е.** Свята жывёлы. "Як дождж на Юр'я - хлеб будзе ў дурнія". Абрац "Страла".

7. пт. *Праччэнне.

Абліваліся вадою. Алісей. "Прыйшоў Алісей - авес пасей". **Бабскі розрыкі.**

Скокі жанчыні і качаніне па зямлі дзеля ўрадлівасці.

8. сб. Станіслаў.

"Сей лён на Станіслава - вырасце яклава". **Марк.** "Дождж на святу Марка - дык зямля, як шкварка". **Ярылавіца.** Свята Ярылы.

9. н. *Праводная нядзеля.

"Ідзі, зіма, да Кучава, як ты нам надаўчыла".

10. п. *Радаўнічыя Дзяды.

11. а. *Радаўніца.

"На Радаўніцу да абеду пашауць, па абедзе плачучы, а к вечару скачучы".

13. ч. *Ушэсце.

Унебаўшэсце пана Езуса. Свята аглядзу жытва. **Якуб.** "На Якуба грэе люба".

14. пт. Макарэй.

Абрацы ля вады.

15. сб. Барыс.

Апякун поля і жывёлы.

18. а. Арына Расадніца.

Беларускі народны каляндар на 2021 год

Чэрвень

2. с. Тры пакутнікі. "Няма лета, але пасля іх не бывае зімы".

3. ч. Алёна, Ульяна. Дзень ільну.

4. пт. Васіліск. "Ад Васіліска і салавей блізка".

5. сб. Дзень Ефрасінні Палацкай. Хадзілі ў Палацк пакланіца і абрацаца.

7. п. Ян. "Рой перад Янам - пчаляр будзе панам".

10. ч. *Ушэсце. Абрад "Страла".

13. н. Ерамей. Антоній. "Антоній, аддай коні".

14. п. Юстын і Харытон. "Юстын цягне ўверх каноплі, а Харытон - лён".

16. с. *Градавая серада. Лук'ян. Паўднёвы вечер на Лук'яна - на добры ўраджай яровых.

18. пт. *Сёмушныя Дзяды.

19. сб. *Духавая субота, Зялёная субота. Свята маладой зеляніны. "Завівалі" вянкі, бярозкі.

20. н. *Сёмуха, Троіца. Култ продкаў і расліннасці. "Павядзём Куста пад гай зялёнецькі...".

21. п. *Русальніца, Іван ды Мар'я. Праводзіны вясны. "На Граннай нядзелі Русалкі сядзелі...". Тодар. "На Тодара раса - канапель паласа". Летнє сонцастанненне ў 03.32 г.

22. а. *Конскі Вялікдзень. Свята коней. Кірыла. Пачыналі касавіцу ў Паазер'і.

23. с. *Градабой, Серада Руслаль. Здабывалі з ясеня святы агонь. Купала. У старажытн. - Новы год/лета.

24. ч. *Наўская Троіца, Абліваха. Памінанне продкаў на могілках. Ян Купальны. "Сонца грае".

25. пт. Анапрэй. "Хто на Нурэя пасе грэч, той будзе бліны печ".

26. сб. Акуліна Грачышніца. Сяялі грэчку. Задзярыхвост. Каровы "зыкуць".

27. н. *Русальчыны розыгры. Засцерагаліся рос. *Пятроўскія запускі. Развівалі вянкі.

28. п. *Пятроўка, Петравіца. Пятроўскі пост да 11 ліп. Пятроўка-галадоўка. Амос. "Прыйшоў Амос - цягне ўгору аўес".

29. а. Ціхан. "Пеўчыя птушкі заціхаюць". Пятроўка. "Да Пятра зязюльцы кукаваці". "Прыйшоў Пятроў - апаў лісток, прыйдзе Ілья - ападаўць і два".

Ліпень

1. ч. *Дзясятнік. Перавод уніятаў у праваслаўе. "Дзеўяць ягодзін на ветцы".

2. пт. *Дзясятуха. Дзень засцеражэння ад навальніцы.

6. а. Купалле. Свята Сонца і кахання. "Дня адбываўленне, ночы прыбаўленне".

7. с. Іван Купала. "Учора было Купала, а сёня іван".

8. ч. *Дзясятнік. "Дзясятнік гнаі возіць". Данат. "Святы Данат коскі точыць".

9. пт. *Дзясятка. "Косы точыць". "Жыта паспявает".

10. пт. Самсон. "На Самсона дождж - сем тыдняў то ж". Сем братоў. "Сем братоў варожаць, колькі тыдняў пагоды".

12. п. Пятро. Свята заканчэння Купалля.

13. а. Паўпятра. Дзень талакі. Сымон і Юда. "На Сымана ю Юды конь баіца груды".

14. с. Кузьма і Дзям'ян. Свята кавалёў. "Святы Пяцро жыста спеліц, св. Кузьма сярпы робіць, а св. Дзям'ян сена грабе".

17. сб. Андрэй. "Авёс у світцы, а на грэчцы і кашулі няма". "Андрэй усіх мудрэй".

18. н. Свята Месяца. "Месяц гуляе".

21. с. Казанская, Градавы дзень. Засцераганне ад нябесных стыхій, ад хвароб вачэй і галавы. Пракоп. "Пракоп бок прыпёк".

25. н. Якуб. "На Якуба хлеба поўна губа". Прокл. Засцерагаліся вялікіх рос.

26. п. Ганна. Снапы кладзе. Гаўрылей. Засцеражэнне ад граду.

29. ч. Афінаген. Заціхаюць птушкі.

30. пт. Серавіца, Шыпілінка (пятніца перад Іллём). Дзень "зазубрываць" сярпоў перад жнівом.

Жнівен

1. н. Макрыны. "Глядзі восень на Макрыні".

2. п. Ілля. Свята дажджоў і навальніц. "Ілля нарабіў гнілля". "Укінуў у ваду кусок ільду".

4. с. Мар'я. "Магдалена - вады на калена".

6. пт. Барыс Палікоп. "Барыс і Глеб - паспей хлеб".

7. сб. Ганны. "Святыя Ганны бабкі стаўляюць".

9. п. Палікоп. Паліць копы. Панцеляймон. Сцяляў ад хвароб галавы.

10. а. Лаўрын. "На Лаўрына спяшай да млына".

12. ч. Сіла. Жыта сей.

14. сб. Макавей, Першы Спас. Свята маку і мёду. Спасаўка. Пост да 27 жніўня.

15. н. Прачыстая, Зельная. "Прыйшла Прачыста - стала поле чыста". Базыль. "Базыль авечкам воўну дае".

16. п. Антоны Віхравеi. Рох. "Кірмаш на паненак" - дзень выглядання нявест.

17. а. Еўдакія. Агуркі збірае. 19. ч. Яблычны Спас. Свята садавіны.

23. п. Лаўрэн - свята млынара. "Баўтрамей і Лаўрын паказваюць, якія прыйдзе восень".

24. а. Баўтрамей. "Св. Баўтрамей высылае буслоў па дзяцей". "Прыйшоў Баўтрамей - жыста на зіму сей".

27. пт. Міхей. Выспываюць бруsnіцы.

28. сб. Прачыстая, Зельная. Свята ўраджаю.

29. н. Трэці Спас. Свята хлеба. Ян. "Ян на лета прыйшоў, а ўжо восень знайшоў".

30. п. Міроны Ветрагоны. "Пыл на дарозе гоняць, па прыгожым леце стогнуць".

31. а. Флор і Лаўр. Свята коней. Арабінавыя дзень і нач. Сухая навальніца, або дождж.

Верасень

5. н. Лупа. "Сей на Лупа - будзе жыста купа".

7. а. Баўтрамей. "Жыста на зіму сей".

8. с. Другая Прачыстая. Багач. "Менишая Прачыста - канчай сеяць начыста".

10. пт. Мацей. Абаронца ад п'янства.

11. сб. Калінавік, Іван Крываўнік. "Да Яна прасіце, дзеткі, дажджу, а па Яне я ў сам упрашу".

13. п. Кіпрыян. Журавель збірае ў вырай.

14. а. Узвіжанне. Закрываюць зямлі. Сымон. Абрад "жаніцьбы коміна". (Асеннія Навалецце/Навагоддзе з 1493 г.). Бабіна лета.

19. сб. Цуды, Міхал. "Міхал з поля спіхнай".

21. н. Багач, Нараджэнне. Божая Маці. Свята аканчэння ўборкі зерневых. Засідкі.

22. п. Асенніе раўнадзенства ў 19 г. 21 хв.

24. пт. Тадора. "На Тадору ўсякае лета заканчваецца".

26. н. Стартроўскія Дзяды.

27. п. Звіжданне. Свята за-

Выезджай на Казанскую на калясах, а палазы з сабой прыхади".

6. сб. Асяніны, Змітраўская Дзяды. "Святыя дзяды, завём вас...".

8. п. Зміцер. "Да Змітра дзеўка хітра". Канец надзеі выйсці замуж у гэтым годзе.

9. а. Тадар. "На Тадора поўна камора".

10. с. Параскі. Апякунка жанчын і рукадзелля.

11. ч. Настуся. Настуся стрыжэ авечкі. Марцін. "Мядзведзь кладзеца ў бярглогу".

12. пт. Артошка. Пачатак прадзеня.

14. н. Кузьма-Дзям'ян. Апякун земляробства, кавалёў і вяселля.

21. н. Міхайлаў дзень. Абаронца ад грому. Мядзведзі ідуць у спячку.

22. п. Матрона. "З Матроны становіца зіма".

24. с. Хвёдар Студзянец. "Хвёдаравы вятыры галоднымі ваўкамі скуголяць".

25. ч. Кацярыны. "Кацярына забрала лета". Іван Міласцівы. Дзень падарункаў.

27. сб. Юстыніян. Апякун плоднасці і дзяцінства. Піліп. Пярэдадзень Піліпоўскага посту (да 7 студзеня).

28. н. Піліпаўка - перадкаляндны пост (да 06.01).

29. п. Мацей. "На Мацея зіма пацее".

30. а. Андрэйкі. Дзяячонача свята.

Снегань

4. сб. Барбара. "Барбара noch урвала, а дзень надтачыла". Увядзенне. Водзіца ваўкі.

5. н. Пракоп. Савы. "Барбара мосціць, Сава цвікі войстрыць, а Мікола прыбівае".

6. п. Мікола. "Хвалі зіму па Міколе". Матрыхваны. Не пралі.

7. а. Кацярыны. "Забрала край лета".

9. ч. Юр'е Зімовы. "Юра мосціць". Ганны. "Ад Ганны да Каляд два тыдні і два дні".

13. п. Андросы, Андрэйкі. Варажылі.

14. а. Навум. "Наставіць на сун". Пачыналі вучыць дзяцей грамате.

17. пт. Варвары. "Мікола і Варвара noch урвала".

18. сб. Савы, Міколін бацька. "Сава мосце, а Мікола гвоздзе".

19. н. Мікола Зімовы. "Без Міколы не бывае ні зіма, ні лета". "Мікола марозам гвоздзіць".

21. а. Зімове сонцастанненне ў 15 г. 59 хв.

22. с. Ганны. "Ганны - прыбівіца багата дні". "Ганкі - палічаны дзянькі".

24. пт. Пасная куця. Пачатак Каляд (да 6 студз.).

25. сб. Божае Нараджэнне. Б

Да 160 годдзя акаадэміка Яўхіма Карскага

Галоўны помнік яго жыцця - вялікая шматтомная праца "Беларусы"...

Вырасыши ў вельмі цяжкіх матэрыйальных умовах, як сын бедных бацькоў. Яўхім Фёдаравіч з дзяцінства прывык да настойлівай, карпатлівой працы, якой вызначаўся на працягу ўсяго свайго жыцця ... Галоўны помнік яго жыцця - вялікая шматтомная праца "Беларусы", роўнай якой па грунтуючай наўраде ці знойдзем у галіне вывучэння іншых славянскіх народаў.

Акаадэмік Барыс Ляпуноў

Фота 1. Карскі Яўхім Фёдаравіч (1.01.1861-29.04.1931).
Фота з архіва музея.

Частка I

Новыя звесткі па радаводу і біяграфіі акаадэміка

1. Радзіма. Яўхім Карскі нарадзіўся ў Лашы Гарадзенскай губерні і Гарадзенскага павета 1 студзеня 1861 г. Аўтабіографіі Яўхім Карскі не пакінуў, бо лічыў вельмі нізка і сорамна пісаць пра сябе. Краязнаўча-біяграфічны нарыс пра акаадэміка ў 1992 годзе ў Гарадні выдаў Апанас Цыхун накладам 5 тысяч асобнікаў. Цікавую книгу напісаў і выдаў у Менску ў 2014 годзе Дзмітрый Дзяцко ў серыі Анатоля Тараса "100 выдатных дзеячаў беларускай культуры". Нарэшце ў 2019 годзе ў Менску выйшла вялікая біяграфія Яўхіма Карскага ў 2-х тамах, напісаная праўнукам акаадэміка Аляксандрам Карскім. І нават пасля гэтага застаецца шмат недаследаванага ў біяграфіі акаадэміка і яго родных, як сказаў Аляксандр Карскі: біяграфія працэдэра бяздонная. Большую частку жыцця Яўхім Карскі пражыў за межамі Беларусі, кім ён сябе адчуваў?

У новых дакументах-анкетных дадзеных, якія запоўнены ўласнаручна Я. Карскім і захоўваюцца ў Санкт-Пецярбургскім філіяле АН (звесткі А. Карскага з біяграфічнай книгі пра працэдэра, выдадзенай у 2019 г. у Менску) і асаўстыя справе з Масквы (ДАРФ. Г. Москва. Ф. 49, воп. 3, № 46,

скапіраваныя В. Карнелюком у 2019 г.) у графе: *Нацыянальнасць* пазначана: *Беларус*. Так ідэнтыфікаваў сябе акаадэмік.

Яўхім Карскага па праву можна называць праадаўжальнікам асветніцкай дзеянасці Францішка Скарыны. На канферэнцыі да 150-годдзя акаадэміка, якая праходзіла ў Карабеўскай зале Новага замка Гарадзенскай абласной бібліятэкі, яго называлі "Беларускім Калумбам". У сваёй фундаментальнай трохтомнай працы "Беларусы" (1903-1922) Я. Карскі на падставе глыбокага параўнальна-гістарычнага даследавання мовы, фальклору, пісьменнасці, шматвеявай культуры беларусаў упершыню наўкукова абургунтаваў нацыянальную самабытнасць беларусаў як самастойнага славянскага народа.

Вядомы філолог, этнограф, палеограф і фальклорыст Я. Карскі нарадзіўся ў 1861 г. у в. Лаша недалёка ад Гарадні. За свае вялікія наўкуковыя заслугі Я. Карскі атрымаў званне акаадэміка Пецярбургскай і Чэшскай Акадэмій наўку, ён з'яўляўся правадзейным членам Інстытута беларускай культуры і быў старшынём камісіі па адкрыцці ў Менску Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Ён таксама - удзельнік і ганаровы старшыня І Усебеларускага з'езда ў снежні 1917 года ў Менску. Падчас шматлікіх экспедыцый акаадэмік Карскі аб'ехаў больш за сотню мястэчак і вёсак, вывучаючы асаўлівасці беларускай мовы і межы, яе распаўсюджання. Працуячы ў

Варшаўскім універсітэце, ён часта праводзіў лета разам з сям'ёй у Прынёманскім краі (Гарадзенскі раён, Мігова, Панямонь - 18 км ад Гарадні), дзе адпачываў і працаў.

Яўхім Карскі быў заўсёды аўтактыўным, даволі спільнім і добрасумленным даследчыкам, не быў рэвалюцынерам ні ў грамадскай, ні ў наўкувой дзеянасці. Але не шмат беларусаў у гісторыі краіны зрабілі такую фундаментальную працу, як Яўхім Карскі. Ён добра ведаў мовы славянскія, знаю добра грецкую і лацінскую, ведаў санскрыт. За 48 гадоў працы напісаў 96 кніг! Быў беспартыйны. Памёр Яўхім Фёдаравіч Карскі 29 красавіка 1931 года. Пахаваны на Смаленскіх праваслаўных могілках у Санкт-Пецярбургу, дзе з 18 стагоддзя хавалі ліцвінаў-беларусаў.

"Волатаўскае" на першы погляд здароўе верагодна падтасці не толькі арышт у "чырвонім" Менску ўвесну 1919 года і арышт у Пецярбургу ў 1930 г., а і "дабразычліўцы" з ліку вучоных пісьменнікаў-камуністу ў Менску - Зміцер Жылуновіч, Язэп Дylla, рэдактары газет "Звязда" I. Асьмояў, М. Кальцоў у маскоўскай "Праўдзе" і адэскіх "Ізвестіях". Святовая вайна і змены ў АН СССР, перажыванні за сыноў, якія служылі ў розных арміях (Яўген за "белых", малодшы Сяргей за "чырвоных"), лістуванне і пошуки інфармацыі пра Яўгена за мяжой, напружаная дзясяцігоддземі праца

і ўзятая адказнасць за наўкуковыя праекты...

У Пецярбургі Карскі жыў ў знакамітым доме № 2, кв. 9 па 7 лініі Васільеўскага вострава. Эта быў дом вучонных. Унучка Яўхіма Фёдаравіча - Таццяна Сяргеевна ўспамінала: "...На Універсітэцкай наберажнай, у Ленінградзе, дзе жыла наша сям'я, ёсьць не вельмі вялікі, але цяністы сквер.... Мы, дзеци, часта выбігаючы за высокую агароджу сквера, сустракалі нашага дзядулю, які вяртаўся з Акадэміі... Ужо здалёк можна было ўбачыць яго, высокага і стройнага. Як мне казалі, у Акадэміі яго называлі "старарускім волатам". Ён быў вельмі рослы, з шырокімі грудзямі, галаву трymаў высока і крыху набок. У дзядулі быў свежы ружовы твар, сівая, не вельмі доўгая, прыгожая барада. На ім было цёмнае, доўгае паліто і цёмнага колеру капялюш, у руцэ - кій з загнутай круглай галоўкай. Вельмі часта яго праводзіў маленькі, сівы, у цёмных акулярах акаадэмік Барыс Ляпуноў.

2. Асаўстыя справа. "Жынеописание акаадэміка Е. Ф. Карского", напісаная акаадэмікам Барысам Ляпуновым. (ДАРФ. Г. Москва. Ф. 49, воп. 3, № 46, копія справы, атрымана ў 2019 г., вольны пераклад А.К., з кароткімі тлумачэннямі і скарачэннямі, поўная версія даслана ў "Наша слава").

Яўхім Карскі атрымаў пачатковую адукцыю ў Ятранской (Наваградчына) народнай вучэльні, куды пераехаў ў 1866 г. на 13 гадоў яго бацькі з Быдчы Барысаўскага павета. Потым была Менская духоўная семінарыя. А ў 1881-1885 гг. Яўхім скончыў Нежынскі (Чарнігаўшчына) гісторыка-філалагічны інстытут імя графа Безбродкі са званнем настаўніка гімназіі і правамі кандыдата ўніверсітэта. (Да слова, у 1868 годзе Нежынскі юрыдычны ліцэй закончыў Францішак Багушэвіч - рэд.)

З 1885 года, больш за 7 гадоў адпрацаваў у Другой віленскай гімназіі. З 1893 года працаў на розных пасадах у Варшаўскім універсітэце.

Пасля рэвалюцыі з верасня 1905 абраны дэмакратычнымі шляхам на пасаду рэктора. Потым пераабраны на другі тэрмін да 2 верасня 1910 года.

У 1910 годзе Я. Карскі зышоў у адстаўку ў знак пратэсту супраць рэжыму міністра адукцыі Льва Касо.

За працы "Беларусы" т. I і II (1903-1912) Я. Карскі ўзнагароджаны прэміямі Бацюшкава і Ахматава (у 1908 і 1913 г.). На наўкуковыя працы Я. Карскага звярнулі ўвагу шырокія наўкуковыя колы ў Рәсей і за мяжой.

5.03.1914 г. абраны ганаровым членам Гісторыка-філалагічнага таварыства пры Новараціскім універсітэце, 24.05.1925 г. - Ганаровым членам аматараў рэспубліканскай славеснасці, 15 снежня 1927 г. - ганаровым членам Таварыства пісьменнасці і мастацтва ў Ленінградзе.

У студзені 1929 г. абраны членам Kralevske Ceske Společnosti Nauk. Пасля съехду ў адстаўку пасля 1910 года Я. Карскі быў абраны звышштатным прафесарам і працягваў выкладчыцкую дзеянасць у Варшаўскім універсітэце і на Вышэйшых жаночых курсах да 1915 года, калі разам з Варшаўскім універсітэтам з-за вайны быў эвакуіраваны ў Растоў на Доне, дзе чытаў лекцыі да вясны 1916 г.

8.10.1916 г. абраны ардынарным акаадэмікам па аддзяленні рускай мовы і славеснасці, пераехаў у Петраград, дзе быў прафесарам Петраградскага, а затым Ленінградскага ўніверсітэта і Наўкукова-даследчага інстытута, заставаўся прафесарам і членам інстытута да 1928 г.

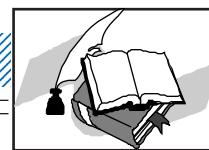
Такім чынам, агульная выкладчыцкая дзеянасць Яўхіма Карскага ў сярэдні і вышэйшай школе працягвалася 43 гады, а наўкуовая дзеянасць 48 гадоў, паколькі Яўхім Фёдаравіч працягваў узмоцнена працаўцаць да самай смерці па гісторыі і дыякталогіі беларускага і іншых усходнеславянскіх моваў, прымае ўдзел у грамадскай дзеянасці АН у якасці члена Кіравання, дырэктара музея антрапалогіі і этнографіі (вядомага сেння больш як Кунсткамера, ці МАЭ - A.K.), старшыні Слоўнікавай камісіі і Камісіі рускай мовы, з каstryчніка 1925 года Камісіі "Наўка і наўкуовая работа", і што асаўліва важна - у рэдакцыйна-выдавецкай дзеянасці АН у якасці рэдактара "Ізвестій ОРЯС і РЯС" і члена "РИСО". З часу пасля каstryчніцкай рэвалюцыі 1917 г. Я. Карскі неаднойчы быў у камандзіроўках з наўкуовой мэтай у Варшаве, Кіеве, Нежыні, у Польшчы, Чхаславакіі, Балгарыі, Югаславіі, прытым асаўліва карысны яго ўдзел у I з'ездзе славянскіх географаў і этнографаў у 1924 г. і пазездка ў Чхаславакію, Польшчу і Югаславію летам 1926 года.

Не кажучы аб tym, што агромністас грамадскае значэнне мае ўся наўкуовая дзеянасць Я. Карскага, шматлікія працы якога даюць уяўленне аб мінулым і сучасным забытага раней беларускага народа. Садзейнічаючы пад'ему нацыянальной свядомасці і самастойнай ролі сярод іншых народаў былога Саюза ССР, лічу наеабходным звярнуць увагу на дзеяньні ўдзел Яўхіма Фёдаравіча ў справе адраджэння культуры беларускага народа, у прыватнасці ў адбудове беларускага ўніверсітэта ў Менску.

(Працяг у наст. нумары.)

Фота 2. Санкт-Пецярбург. Смоленскія могілкі, каля магілы Яўхіма Карскага

Музейна-педагагічны занятак "Лён - табе пашана і паклон!" у Лідскім гістарычна-мастацкім музеі наведалі вучні 8 класа СШ № 11 г. Ліды

Візітойнай карткай Беларусі на працы стагоддзяў з'яўляецца лён. Кожны беларус жадае купіць адзенне з лёну. Гэта і практична, і прыгожа. А калі мы едзем за мяжу, то абавязкова вязём сувенір з беларускага лёну. Гэтую прыгожую і карысную расліну, асабліва яе цвіценне, услаўляюць паэты, пісьменнікі, мастакі.

У наш час усе работы па вырошчванні і апрацоўцы лёну механизаваны. Замест ручной працы ўсю работу выконваюць машины як на палях, так і на льнозаводах і ткацкіх камбінатах. А як жа было раней? Як лён вырошчвалі нашы продкі? Як атрымовалі з расліны з таким цвёрдым сцяблом мяккую нітку? Як з нітак ткалі льняное палатно? Які быў кошт льнянога палатна?

Пра гэта і многае іншае вучні 8 Б класа сярэдняй школы № 11 г. Ліды даведаліся падчас наведвання музейна-педагагічнага занятка "Лён - табе пашана і паклон!" у Лідскім гістарычна-мастацкім музеі.

Куратар выставы Ірэна Антонаўна Клімович падрабязна знаёміла юных наведальнікаў з усімі этапамі працы нашых продкаў з ільнем.

Земляробчыя работы ў першую чаргу былі звязаны з падрыхтоўкай зямлі да сяўбы. Сяляне ўзворвалі поле драўлянай сахой, пасля чаго можна было прыступіць да сяўбы лёну. Па традыцыі, гэтай працы займаліся мужчыны. Згодна з народнымі прыкметамі, рабіць гэта можна было толькі ў пятніцу і суботу. Калі засяяннем лёну займаліся мужчыны, то наступныя этапы працы, звязаныя з вырошчваннем і апрацоўкай лёну, пераходзілі ў жаночыя руки. Асабліва важнае значэнне займала працполка льнянога поля ад пустазелля. У сярэдзіне жніўня ільняныя галоўкі становіліся залаціста-карычневага колеру - гэта было сігналам да того, што лён паспей і прышло час для яго ўборкі з поля. Традыцыйна лён вырывалі з каранямі (церабілі), каб захаваць даўжыню валакна, і звязвалі ў снопы для прасушки. Зерне выбівалі пранікам, а атрыманую трасту адправлялі на поле не менш, чым на 1-2 месяцы, каб вылежаўся ў росах, вымачыўся дажджамі.

Высушаны лён зноў трапляў у рукі жанчын. Цяпер у ход пускаліся самыя розныя прылады працы: церніца, трапло, драўляныя або металічныя грабяньі. Усе гэтыя прылады працы былі прадстаўлены на выставе. Вучні нават паспрабавалі на практицы авалодаць уменнем працаўцаў з імі. Для часання валакна выкарыстоўваліся і шчоткі, якія выраблялі пераважна з свінога шчаціння, звязанага ў пучкі і з аднаго боку пакрытага смалой, каб шчацінкі не рассыпаліся. Валакно ж, атрыманае пасля часання (кужалъ, альбо кудзеля) скручвалася ў "лялечкі", "круцелькі", "скруткі" ці сплюталася ў косы, і ў такім выглядзе за-

хоўвалася да прадзення.

У старыя часы пралі на верацяне, і гэта займала велізарную колькасць часу. У канцы XIX-пачатку XX стагоддзя, дзякуючы з'яўленню "калаўротка" (ад беларускага "кола круціць, паварочваць"), тэхналагічны працэс прадзення значна паскорыўся. Хлопцы і дзяўчата ўбачылі ў дзеянні два тыпы калаўроткаў, якія былі прадстаўлены на выставе.

Як даведаліся вучні, на Беларусі была шырокая распаўсюджаная традыцыя сумеснага жаночага прадзення, так званыя "вячоркі" ў якіх-небудзь адным з вясковых дамоў. Далейшы лёс спрадзенай ніткі - гэта красны і ўмелыя

рукі ткачыхі.

Пасля знаёмства з працэсам апрацоўкі лёну і прыладамі працы ўвага хлопцаў і дзяўчатаў была звернута на наступную экспазіцыю выставы, у якой прадстаўлена вялікая колькасць ільняных вырабаў. Посцілкі, дываны, абрусы, палотны, ручнікі, мужчынскае і жаночая вопратка. Гэта ўся незвычайная для сучаснага чалавека прыгажосць калісці была створана жаночымі рукамі лідскіх ткачыхі. А зазірнуўшы ў куфар, практична іх асвоіць.

Наталля Анашкевіч,
класны кіраўнік 8 Б класа.

шрафы, дзяўчата ўбачылі вырабы, якія калісці іх аднагодкі рыхтавалі сабе ў пасаг.

Сапраўднае "падарожжа ў часе" здзейснілі вучні падчас праўядзення музейна-педагагічнага занятка "Лён - табе пашана і паклон!". Яны не проста пашырыйлі веды пра жыщё, побыт, культурныя традыцыі нашых продкаў, а выкарысталі ўнікальную магчымасць разгледзець прафеты з усіх бакоў, практична іх асвоіць.

Пайшоў з жыцця Аляксандар Савянкоў

Не стала Аляксандра Савянкова, валанцёра, актыўіста са Скідзеля, мужа кіраўніцы мясцовай суполкі Таварыства беларускай мовы, дырэктаркі літаратурна-краязнаўчага музея Элізы Ажэшкі ў Мількаўшчыне - Таццяны Савянковай. Памёр ён ад каронавіруснай інфекцыі. Аляксандру Савянкову было 70 год. Пра яго ўзгадвае паэтка Данута Бічэль:

- 2021 год аўб'ялены Годам сям'і, у касцёле - Год святога Юзафа, і мы гаворым уесь час пра тое, што людзі моцныя сем'ямі і выхоўваюцца ў сем'ях. Дык вось, гэта быў прыклад той сям'і. Яны разам працавалі ў музеі ў Мількаўшчыне, яны разам працавалі на беларускую мову ў Гародні. Яны разам жылі, яны гадавалі сваіх дзяцей. Гэта ўзор для Беларусі.

Пахавалі Аляксандра Савянкова 31 снежня на новых скідзельскіх могілках у вёсцы Партизанская.

Гарадзенская абласная арганізацыя ТБМ выказвае свой смутак і спачуванні сям'і нябожчыка з прычыны смерці сапраўднага Беларуса і Патрыёта.

Якуб Сушынскі,
Беларускае Радыё Рацыя.

ГЕРОІ СВАБОДЫ ПОБАЧ З НАМИ

У лёсавызначальныя для дзяржавы моманты заўсёды знаходзяцца асобы, якія не скараюцца ўсіх самых безнадзейных абставінах. Няхай іх змаганне не мае шанцаў на поспех. Але яно заўсёды мае шанец стаць прыкладам - дзеля працы.

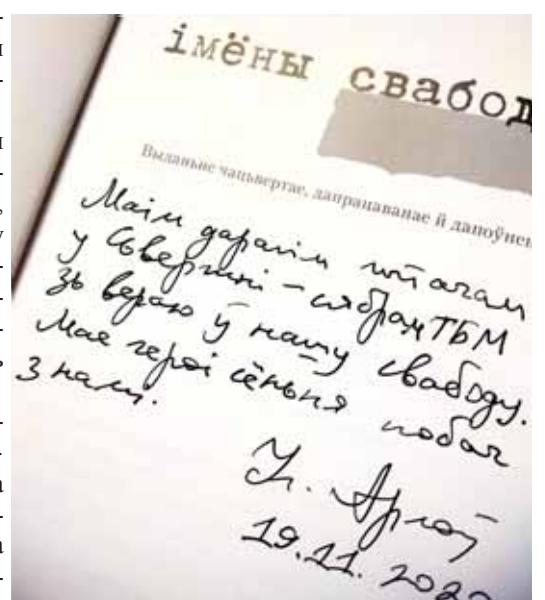
Ул. Арлоў.

На шчасце, ёсьць яшчэ нямала людзей, для якіх кніга - найлепшы падарунак, якое свята ні вазьмі. Менавіта такое віншаванне ад Уладзіміра Арлова зноў атрымала (цяпер пад Божае нараджэнне і Новы год) грамадскасць Нясвіжчыны.

Падарунак ка-штоўны - "Імёны свабоды" - выданне 4-е, дапрацаванае і дапоўненае (365+1 гістарычны партрэт герояў беларускай свабоды XVIII - XXI стагоддзяў). Энцыклапедый любові да радзімы, волі і незалежнасці называў кнігу ва ўступным слове Аляксандру Лукашук. Сам жа аўтар дзеліца назіраннем:

- Калі пішаш кнігу з такой колькасцю дзейных асобаў, надыхдзіць момант, у які пачынаеш адчуваць іхнюю метафізичную, а часам і фізичную прысутнасць недзе побач".

А што ж ты, ня-свіжскі чытач? Прыгадваеш з волі аўтара адзін за адным герайчныя, чацей заўчастна абараныя лёсы. Шукаеш сваіх ды суседзяў, з-пад Клецка, Капыля ці Свержаня. Сустракаеш новыя факты, дзівішся, што не ведаў і мог бы і не ведаць. Прыймічаеш акцэнты, на якія раней не зважаў. Пагаджаешся з тым, што памяць павінна быць дзеясней, і радуешься, што сёлетнімі стараннямі з'явіліся на Нясвіжчыне вуліца нашага Уладзіміра Жылкі і "Камень Жылкі".

Боль ад трагічнасці лёсаў адольваеш аптымістычнай высновай: нас "нязмерна болей, чым здаецца ў часы паніверкі і роспачы". Разумееш, што працяг кнігі пішацца і сёняншнім днём.

...І запальваеш калядную свечку памяці, навагоднюю свечку надзеі.

Наталля Плакса.

Развітальнае падарожжа па роднай Дзятлаўшчыне

Як імгненна бяжыць час. Здаецца, зусім нядайна сустракалі высакосны, 2020 год. Год, у якім на чалавецтва звалілася страшная, да-сюль невядомая хвароба. Карона-вірус, год бурных, непрадказальныхных палітычных падзеяў, год шматлікіх ваеных канфліктаў, забастовак і пратэстаў мірных грамадзян, год прыродных катаклізмаў.

Праўда, у нашай сям'і былі і радасныя падзеі. У канцы жніўня мы з жонкай сіплі адвягавалі паўстагоддзя сумеснага жыцця, а праз месяц упершыню за 50 гадоў удалося разам адпачыць у санаторы "Энергетык". Старэйшы ўнук Іван канчаткова вызначыўся "расквітацца" з халасціцкім жыццем і стварыць сваю сям'ю. Гэты важны крок быў запланаваны на пачатак 2021 года. Меншы ўнук Міхась у жніўні здолеў прыесці праз парогі сур'ёзнага адбору і стаць выхаванцам прэстыжнай футбольнай акадэміі берасцейскага "Дынама" ў горадзе Ашмяны. Настойлівасць, вытрымку, спартыўны імпэт праявіла і наша адзінай ўнучка Дар'я, якая таксама захапілася футболам. Кумірам для яе стала ігрок менскага "Дынама" і нацыянальнай каманды Беларусі, былая вучаніца СШ № 3 г. Дзятлава Карына Альховік. На адным з матчаў на першынство Гарадзенскай вобласці сярод дзяўчын акадэміі "Дынама" і за-праесіў на прагляд у Менск. Цяпер амаль кожную пятніцу пасля ўрокаў Дар'я самастойна едзе маршруткай у Менск, паспявае на вячэрнюю трэніроўку, начуе ў роднай цёткі. У суботу, як правіла, едзе з камандай на таварыскія сустэречы ў іншыя гарды краіны ці праводзіць іх у Менску. У нядзелю з раніцы - трэніроўку з камандай і "пакет" хатніх заданняў па ўдасканаленні тэхнікі гульі і фізічнай падрыхтоўкі. Дарога ў Дзятлава і падрыхтоўка да ўрокаў займаюць другую палову дня, а іншы раз - ка-валак ночы.

З аднаго боку поспехі ўнukaў радавалі нас, хоць было трошкі трывожна і шкада іх. Якіх кажы, а што-тыднёвыя паездкі маршруткай у сталіцу, а там на гарадскім транспарце ў двухмільённым горадзе, насычаным шматлікімі палітычнымі акцыямі, асабліва па выхадных дніах, выклікаюць трывогу і найблей у Наталлі Георгіеўны. Хвалявалася і перажывала яна і за меншага Міхася. Ведала, што жыве ў зручным, прасторным двух-месным пакоі з адмысловым пяціразовым харчаваннем, вучыцца ў мясцовай гімназіі, да якой не болей за сто крокоў, рыхтуе хатніе заданні пад наглядом педагогаў-выхавацеляў, трэніруеца пад кірауніцтвам трэнероў-професіяналу, на працягу сутак за здароўем выхаванцаў сочыць кваліфікаваны медык, але ўсяроўна далёка ад бацькоўскай ласкі і клапатлівой бабулінай апекі. На вачах меншыя ўнукі пасталелі, сталі больш адказнымі, самастойнымі, дысцыплінаванымі.

У кастрычніку, падчас нашага адпачынку ў "Энергетыку", у адзін з выхадных дзён Міхась прыехаў на пару дзён дахаты. Маёй Наталлі раптам захадзела ў Дзятлава. Матывавала тым, што трэба паліць хатнія кветкі, нешта ўзяць з адзежы ды пра-ста змяніць абстаноўку.

Канешне ж, паехалі, бо ма-шына была з намі. Дарогай узникла

ідэя ехаць іншымі шляхам. Звярнулі на Галубы, Зачопічы Шчучынскага раёна, Гузні, Шаршні, Дзям'янаўцы. Абшары Лілічанскай пушчы, раскінуўшыся абапал дарогі, прымусілі кожнага задумацца пра нешта сваё. Ехалі няхутка, любуючыся прыгажо-сцю ляснога бяскрайняга масіву. Праезджаючы паўз Дзям'янаўцы, жонка раптам захадзела завярнуць у вёску, бо ніколі не была тут. Тым больш, што ўжо некалькі гадоў гэтых ціхіх лясны куток, каб лягчай пера-жыць трагічную страту сына, выбра-ла для свайго жыцця былая калега, з якой доўгі час працавалі ў адным кабіненце. Вёска вялікая, хоць даўно ўжо ніяма сельсавета, школы і іншых устаноў, але з паўсотні жыхароў ёсць. Зусім нядайна тут паўстаў невялікі прыгожы будынак драўлянай праваслаўнай царквы, што сведчыць пра перспектыву гэтага населенага пункта.

Адзін вясковец, які раман-таваў плот, падказаў, як нам трапіць да В.К. Кушаль. Хату знайшлі, пра-ўда, у апошні момант Наталля не заха-цела прыносіць клопат, зваліўшыся, як снег на галаву сваёй былой калезе. Візіт адклалі на пазнейшы час, тым больш што да Дзям'янаўцаў з Дзятла-ва скончана асфальтаванне дарогі.

Пасля адпачынку ў санаторыі пачалася другая палова кастрычніка, так званая "залатая восень" з палітрай жоўтага-барвовых фарбаў. Праўда, чамусыць краявіды не радавалі нас так, як у папярэдняй гады. На сэрцы пана-вали нейкая трывога. Так і мінёу каст-рычнік, а яму на змену прыйшоў хму-ры, хваравіты лістапад.

З кожным днём у маёй жонкі з'яўлялася ўсё больш нада-куклівая думка з'ездзіць куды-небудзь, купіць што-небудзь, паглядзець што-небудзь. З'ездзілі ў Наваградак, набылі новую лядоўню. У Лідзе купілі кам-плект пасцельнай бязлізны, каструльку, шукалі новую патэльню і яшчэ хоць што на кухню, хоць ручнічок ці абарус.

Аднойчы лістападаўскім ран-кам зноў гучыць просьба куды-небудзь паехаць. Напаўсур'ёна прапано-вану - на Кудыкіну горку. Згодна. Паехалі. Спачатку ў бок Дварца, але на паўдэрозе маёй спадарожніцы не захадзела, бо была там дзясяткі разоў. Павярнулі на Тарасавічы і Палубачкі. Я распавеў пра дугу Струве, расказаў, што мы знаходзімся на так званай Слонімскай градзе Наваградзкага ўзвышша, што гэта самае высокое месца Дзятлаўшчыны. Яго вышыня амаль 300 метраў над узроўнем мора. Праехалі паўз бяз-людных Палубачкі, праз Тарасавічы і палявой дарогай трапілі ў Валоўнікі, якія хоць і пры асфальце, але выглядаюць не менш сумна. На вуліцы ніводнай жывой душы.

Больш як паўсотні гадоў таму, калі я пачынаў працу дырэктарам Дзятлаўскай ДЮСШ, ми не на-кіроўвалі прадстаўніком РАНА на экзамены ў Сямёновіцкую базавую школу. Транспартам быў спартыўны ровар. Недзе паміж Тарасавічамі і Петрукамі, на палявой дарозе, я наехаў на кавалак калючага дроту і давялося вярнуцца ў Дзятлава, ведучы ровар у руках.

За Валоўнікамі, на гары, за-уважылі ўказальнік на Петрукі, Ся-мёновічы. Нечакана прыняў рашэнне хоць праз паўстагоддзя пабыць у тых

Сямёновічах. Дагледжаная, роўная гравейная дарога вядзе ў аўтадорогу. Тут сустрэўся чалавек, які з малатком і зубілам з руінай былой калгаснай фермы здабываў на свае патрэбы чырвоную цэглу. З яго слоў даведаліся, што ў Петруках на ўсю вёску толькі адзін жыхар.

Паўразваленая будынкі фермы, закінутыя сянажныя траншэі, воданапорная вежа сустракалі нас злева, на грудку, пры ўездзе ў Сямёновічы. У вёсцы три вуліцы. Праехалі па адной - ніводнага жывога чалавека. На другой, у двары, пашчасціла заўважыць пажылога мужчыну. Прывыкніліся. Павіталіся. Загаварылі. Наш прыезд крыху здзівіў яго. Напэўна, ён і не паверыў нашым краязнаўчым пазнавальнікам, але разгаварыўся. Высветлілася, што ў Сямёновічах трох жыхаркі. Адна з іх - яго чёшча, да якой раз на тыдзень і на-ведваещца, каб прынесці ў хату дроў, вады, а таксама забяспечыць хлебам, цукрам, крупам і іншымі харчамі. Сам жыве ў Борках. У вёсцы Сямёновічы шмат садоў, усланых ападкам яблы-каў, якія нікому не патрэбныя. Нават "бічы" ўжо некалькі гадоў не абрата-саюць сады, бо транспорт і паліва абыходзяцца даражэй за выручку ад здадзенай садавіны. Вакол Сямёнові- чаў - дагледжаныя бяскрайнія кал-гасныя палі з сотнямі коткаў саломы, на якіх там-сям горда сядзяць драпежныя птушкі, падпільноўваючы мышэй, а можа, і зайцоў. На далягліздзе зауважылі некалькі дзікіх козаў.

Далей шлях ляжалі на ста-ражытнае мястечка Раготна, у якім мая Наталля, як і ў Явары, ніколі не была. Колькі ездзіла, працуочы настаўніцай, а пазней завучам, на розныя семінары, адкрытыя ўрокі ў школы раёна, а Раготна і Явар заставаліся невядомымі.

У апусцелым былим мястечку пад'ехалі да касцёла, палюба-валіся яго прыгажосцю, успомнілі, што не так даўно мясцовыя саўгасы выкарыстоўваў яго як склад, пра-ехалі паўз замкнёную сталоўку, калі прыгожага двухпавярховага будынка школы, за парты якога не так даўно садзілася паўтысячы вучняў школы, што дала пущеўкі ўжыццё дзясяткам знакамітых людзеў: таленавітых кі-раунікоў, педагогаў, інжынераў, спартсменаў.

Сёння тут каля 30 вучняў. Збіраліся даецаць яшчэ і да Горкі, але стаміліся. На некалькіх хвілін зрабілі прыпыніак за Раготна на беразе вадасховішча, звыклым месцы рыбакоў-аматарап. Здалёк агледзелі знакамітася старажытнае гарадзішча першакі-хароў гэтых мясцін, якое сёння мае назыву "тalerka" за вялікое падабенства на гэтую пасудзіну.

З Раготна праз Яхноўшчыну рушылі да Сачыўлян, каб праз іх трапіць ў Явар. У Сачыўлянах уразілі два будынкі. Абодва збудаваныя ў канцы 20 стагоддзя з белай цэглы, абодва - двухпавярховыя. Кантара калгаса і жылы дом для настаўнікаў і спецыялістаў. У адным і другім сёння "гуляе" вечер, на балконах шматлікіх тэрнага дома параслі маладыя бязрозкі, а на падворку неўзабаве будзе лес, такі ж, як на падмурках старажытнага шматвекавога палаца колішніх уладароў гэтых мясцін, знакамітых магнататаў з роду Радзівілаў. У тутэйшых жыхароў гэтыя разваліны атрымалі назыву "замачак".

За Валоўнікамі, на гары, за-уважылі ўказальнік на Петрукі, Ся-мёновічы. Нечакана прыняў рашэнне хоць праз паўстагоддзя пабыць у тых

сотню метраў і вёска Явар. Дарога ўпіраецца ў комплекс драўляных аднапавярховых будынкаў асірацелай мясцовай сярэдняй школы, якая павінна ганарыцца сваім выпускнікамі не менш, а можа, і больш, чым работніцай.

Далей шлях ляжалі на ста-ражытнае мястечка Раготна, у якім мая Наталля, як і ў Явары, ніколі не была. Колькі ездзіла, працуочы настаўніцай, а пазней завучам, на розныя семінары, адкрытыя ўрокі ў школы, здзясяткам знакамітых людзеў: таленавітых кі-раунікоў, педагогаў, інжынераў, спартсменаў.

Сёння тут каля 30 вучняў. Збіраліся даецаць яшчэ і да Горкі, але стаміліся. На некалькіх хвілін зрабілі прыпыніак за Раготна на беразе вадасховішча, звыклым месцы рыбакоў-аматарап. Здалёк агледзелі знакамітася старажытнае гарадзішча першакі-хароў гэтых мясцін, якое сёння мае назыву "тalerka" за вялікое падабенства на гэтую пасудзіну.

Праз некалькі дзён пасля той вандроўкі мы адчуці недамаганне, фізічную стомленасць, затэмпературу. Выклікалі хуткую дапамогу. Тыдзень хатнія лячонія не прынесь становічых вынікаў. У сераду 25 лістапада паклалі ў раённую бальніцу. Зробленыя аналізы пацвердзілі каронавірус. Праз два дні жонка пера-вялі ў рэанімацыю, а 30 лістапада яе сэрца перастала біцца. Нечакана, неспадзянка, як гром з янага неба. Шэсьцьдзясят восем гадоў. Рана ватава. Хоць бы даяцьніла да сярэдняй

прадацягласці жыцця жанчын у Беларусі - 78 гадоў, дачакалася праў-нukaў, парадавалася за малодшых унукau.

Нягледзячы на такі трагічны вынік лячэння, не могу не выказаць слоў удзячнасці дактарам, медсёстрам, санітаркам, усім супрацоўнікам раён-най бальніцы за самаахвярную працу ў нязручным камуфляжным адзенні, у масках і скрафандрах; яны, рызыкуючы сваім здароўем, самааддана, днём і ноччу змагаюцца са страшнай хваробай. Праляжаўшы 12 дзён на бальнічным ложку, я ад усіх без вы-ключэння людзей у белых халатах адчуваў дабрыню, спагаду, жаданне дапамагчы. Нізкі вам паклон і шчыры дзякую!

На жаль, сёння не ўсё зале-жыць толькі ад дактароў і магчы-масцей сучаснай медыцыны, хоць узровень яе і бясплатныя лекі даволі эфектыўныя. Але кожнаму чалавеку наканаваны свой лёс і вызначаны час зямному жыццю Усявішні. Маёй Наталлі была прадказана такая дата, і яна адчувала з кожным днём ўсё больш выразна, што зямныя шляхі яе вось-вось закончыцца. Гэта я зразумеў, калі я не стала.

Наша сям'янае жыццё ў цэлым было шчаслівым, але не без цяжка-сцяў. Ранні шлюб прымусіў вучыцца завочна і працацаць. На яе долю выпала троє родаў і ўсе з паталогіяй. Другая дачка была неданошанай і нарадзілася мёртвай. А ў 1978 годзе ў абласной бальніцы ўбачыў свет сямімесячны паўтаракілаграмовы сын, якога змясцілі ў спецыяльныя кювес, а маці адправілі ў Дзятлава. Колькі трывожных дзён і начынілі. Нечакана, тыдзень хатнія лячонія не прынесь становічых вынікаў. У сераду 25 лістапада паклалі ў раённую бальніцу. Зробленыя аналізы пацвердзілі каронавірус. Праз два дні жонка пера-вялі ў рэанімацыю, а 30 лістапада яе сэрца перастала біцца. Нечакана, неспадзянка, як гром з янага неба. Шэсьцьдзясят восем гадоў. Рана ватава. Хоць бы даяцьніла

На харктары Наталля Георгіёна была прыроджаным лідарам. Яна і вучылася амаль на выдатна (у атэсце - лічаныя чацвёркі), паспяхова скончыла дзяялтлайскую музичную школу па класе акардэона, калектыў класа выбіраў яе і старастам, і на розныя піянерскія, а затым і камсамольскія кіраўнічыя пасады. З першага да дзесятага класа была салісткай танцавальнага гуртка Дзяялтлайской дома піянераў, а затым амаль 20 гадоў кіравала ім. Ні адзін канцэрт на сцене раённага Дома культуры не абыходзіўся без танцаў, падрыхтаваных Наталля Георгіёной. А ў кожным танцы не менш за 8-12 пар, бо было шмат ахвочных авалодаць майстэрствам прыгожа танцыц. А які быў эрпертуар: і беларуская полька з крыжаком, і "Юрачка" з "Лявоніхай", і розныя танцы з гумарам, і ўкраінскія, і малдаўскія, і рускія, і танцы народу Прыбалтыкі. Наталля была самавучкай, але вельмі апантаная і ўлюбёная ў сваё хобі, таму ўсё, што Ѿдавалася дзесяці ўбачыць на конкурсах ці па тэлевізоры старалася прыстасаваць пад умовы свайго гуртка. А танец - гэта дадатак да адрэпетыраваных дасканальных рухаў і адмысловага адзення. Тройкі ўсё разам магло даць патрэбны эстэтычны эффект. Тому пошуки спонсараў, патрэбных матэрыялаў, кваліфікованых краўчых здаймал іншым разам не менш часу, чым падрыхтоўка самога танцу. А яшчэ амаль усе рэпетыцыі супраджаліся музыкай пад языком. У фінале ж - трывожныя хвіліны за купісамі, перажыванні, каб нікто не зблытаўся, каб ўсё праішло гладка. Авацій, як і прынята, толькі танцорам, пра кіраўніка ўспаміналі рэдактор, а часцей увогуле забывалі. Асноўнай працай Наталі Георгіёны было выкладанне біялогіі. За ўсё жыццё я не ўспомню ні аднаго выпадку, калі мая жонка пайшла на ўрок без падрыхтоўкі, без напісанага плана-канспекта. Іншы раз на гэта адводзіўся час за кошт начнога сну. Можа, таму амаль усе вучні і любілі біялогію, бо ў дадатак да дасканалага ведання свайго прадмета дапасоўваўся пераканаўчы, зычны, прыемны голас, заўсёды акуратны знешні выгляд настаўніцы, спрэядліва выстаўленыя адзнакі не толькі за адказы каля дошкі, але папраўкі і адказы з месца, уменне дараўца вучню яго промахі і быць пры гэтым патрабавальнай і спрэядлівой. Дзесяткі яе вучні ў былі пераможцамі раённых, прызёрамі абласных і рэспубліканскіх алімпіяд. Многія выбрали прафесію настаўніка біялогіі.

Напэўна, таму, калі ў 1988 годзе ў нашым горадзе адчыніла дзвёры новая школа, на пасаду завуча была прызначана менавіта Наталля Георгіёна. Напэрэдадні яна паспяхова прадстаўляла Дзяялтлайскі раён на першым абласным конкурссе "Настаўнік года". Адной з першых на Дзяялтлайщине яна атрымала кваліфікацію "настаўнік вышэйшай катэгорыі".

Але вучыць дзеяць - гэта адна справа, звыклая. Вучыць роўных сабе, многія з якіх былі нашмат старэйшыя і больш вопытныя - справа новая, вельмі сур'езнай і адказнай. Колькі давялося паездзіць па семінарах, гутарыць з вопытнымі завучамі вялікіх гарадскіх школ і, у першую чаргу з Яўгеніяй Рыгораўнай Савань, пад чыёй апекай Наталля Георгіёна вырасла сапраўдным педагогам. Настольнымі кнігамі сталі зборнікі загадаў Мінадукацыі, метадычнай літаратуре па кіраванні навучальнім працэсам. Гасцюючы ў Вільні, у

свёкра, заслужанага настаўніка Беларусі, які шаснаццаць гадоў працаў ў завучам Валеўскай школы, не цуралася задаваць яму пытанні, і іншы раз іх гутарка доўжылася гадзінамі.

Усё гэта, але найперш спрэядлівия адносіны да кожнага педагога, за кароткі тэрмін дапамаглі стварыць працаздольны, апантаны ідэяя стаць у рад лепшых школ раёна калектыў настаўнікаў, які налічваў амаль 100 чалавек. А колькі нервовых клетак было патрачана пры складанні штогодовага раскладу ўрокаў для школы амаль з паўсотніяя класаў! Тысячай вучні!

У канцы 2005 года на галаву маёй жонкі звалілася яшчэ адна бядка. Неспадзянавана траўма прыкавала мяне на доўгія 9 месяцаў да ложка. Быў паставлены цяжкі, невылечны дыагноз. Маё жыццё праходзіла па бальніцах Гародні і Дзяялтлава. Спосаб перамяшчэння - толькі на насліках.

Колькі фізічных сіл і вытынкі, нервовай напругі спатрэбілася маёй Наталі, колькі трэба было працягіць ласкі, пышчоты і дабрыні, выходжваючы мяне, выконваючы капрызы хворага.

Дзяякуючы ёй, дактарам і майм малітвам мне пашчасціла спачатку перасці ў інвалідны вазок, а затым і ўвогуле падніца на мышліцы, з якімі не расстаюся і сёня.

У 2014 годзе яшчэ адно выправаванне звалілася на нас: інсульт пазбавіў дару мовы нашу старэйшую дачку. Зноў Наталля Георгіёна значную частку часу траціць на яе апеку. Зноў бальніцы: то Ліда, то Гародня. Зноў трывожныя дні і ночы, зноў настыры шчырый малітвы - і зноў Уся-вышні зміласціўся. Дачка праз тры гады вярнулася на працу. Карыстася аўтарытэтам і пашанай у педкалектыве СШ № 9 г. Ліды. Прадаўжае рыхтаваць пераможцаў гарадскіх і прызёраў абласных школьніх алімпіяд па англійскай мове, якой яна дасканала валодае. У свой час скончыла з залатым медалём дзяялтлайскую СШ № 1, а затым з чырвоным дыпломам Менскі лінгвістычны ўніверсітэт. Ад маці пераняла гены адданасці выбранай прафесіі, добрасумленнасць, працаздольнасць.

Усе жыццёвые калізіі значна падарвалі здароўе маёй жонкі. Не так даўно яна вымушана была зрабіць аперацию на пазваночную грыжу, з'явіўся значныя проблемы з ціскам, часта стала балезь галава і шмат іншых, менш значных болек.

Нягледзячы на ўсё гэта, мая Наталля заўсёды была надзейным тылам, падтрымівала ўсе мае грамадскія справы: адкрыццё мемарыяльных знакаў і дошак, сустрэчы беларускіх пісьменнікаў з вучнямі школы раёна і дарослымі ў бібліятэках, любіла краязнаўчыя вандруйкі, паверыла і падтрымала ідэю стварэння ў Дзяялтлаве помінка К.І. Астрожскаму.

Разам мы ўжо ахвяравалі першую, але не апошнюю грашовую суму ў гэту справу. Па паходжанні Наталля Георгіёна - руская. Маці, хутчэй за ўсё, этнічна беларуска з прыграницай Берасцейшчыны, але з гонарамі лічыла сябе рускай. А бацька ўвогуле меў скандынаўскія карані. У яго тыпавае шведскае прозвішча - Янсон, пазней ператворанае рознымі пісарамі ў Янісон. Дачэцэ гэтых людзей Наталлі было наканавана нарадзіцца на беларускай зямлі, у Дзяялтлаве, тут правесці сваё дзесяціцства і юнацтва, тут стварыць сям'ю, нарадзіцца дзеяць і дачакацца ўнуку, тут, у школах горада, адпрацаваць амаль 45 гадоў, увабраць у сябе

беларускія традыцыі і культуру, паглыбіць веды багацейшай гісторыяй ВКЛ, а з 90-х гадоў 20 стагоддзя прайсці на беларускую мову, на якой і выкладала свой прадмет. Пазней, каб лепш яе ведаць, стала сябрам ТБМ, беларуская мова запанавала ў нашай хате ў паўсядзённым жыцці. Прыхільнікам яе паступова становіцца настыры дзеци і ўнукі, бо сапраўдная любоў да сваёй краіны, згодна з выказваннем К. Паўстоўскага, немагчыма без любові да сваёй мовы.

У адной з запісных кніжак жонкі я знайшоў днімі: "Истинная любовь к своей стране немыслима без любви к своему языку" (К. Паўстоўскі). Канешне ж, Паўстоўскі меў на ўвазе рускую мову, але Наталля гэтае выказванне прыстасавала да мовы таго народа і краіны, дзе ёй выпала праўжыць замінне жыццё.

Адышла ў іншы свет наша Наталля, прыгожая жанчына, ласкавая і дабрадушная жонка, пышчотная маці, клапатлівая бабуля, неназойлівая свякруха, высокакваліфікованы педагог-прафесіянал, спрэядлівая суседка, з Богам у сэрцы. Вельмі неспадзянавана, ціха, нікога не турбуючы. Дзяялтлайская зямля нарадзіла яе, яна ж і прыняла яе прах на вечны спачынок.

Пра аўтарытэт яе гаворыць і той факт, што на развітанне з кавіднай нябожчыцай, якое адбываўся ў двары дома, сабраліся родныя і блізкія людзі, суседзі, былья калегі-пенсіянеры і сёняшнія настаўнікі СШ № 3, выпускнікі розных гадоў, у якіх памерлая была класным кіраўніком, аднакласнікі дачкі і сына, іх сябры, знаёмыя, супрацоўнікі папраўчай калоніі, дзе працуе сын і шмат іншых. Многіх я не пазнаў, бо быў на ізоляцыі і прысутнічаў на цырымоніі развітання, седзячы ў зачыненай машыні. Таму і не мог сказаць "дзякую" тым, хто сабраўся, за маральную і матэрыяльную падтрымку, за шчырыя спачуванні, выказаныя мною і майм сямейнікамі праз газету "Перамога", праз тэлефон, праз паведамленні, а пазней і пры асабістых сустрочах.

Шаноўныя дзяялтлайчане, настаўнікі-пенсіянеры, педкалектыў СШ № 3, лідскай СШ № 9, папраўчай калоніі № 26, супрацоўнікі дзяялтлайскага гістарычна-краязнаўчага музея, суседзі, сябры, знаёмыя, сястра Маргарыта Ламака, сваты Альшэўскі і Падвойскія, усім Вам нізкі паклон, сардечны "Дзякую". Няхай такое гора як мага далей абыходзіць Вас, Вашых родных і блізкіх.

І апошняе. Наталля Георгіёна не была шчырай прыхаджанкай. У царкву хадзіла толькі на вялікія святы. Царкоўныя пропаведзі слухалі праз адчинене акно ці з балкона, бо наша кватэра знаходзіцца праз дарогу ад царквы, але Бога трymала ў сэрцы. Малілася. Старалася жыць па біблейскіх законах.

І настаяцель дзяялтлайскага храма іерэй Аляксей Сцяпанавіч адпейе яе згодна з усімі канонамі, што мы - родныя і блізкія нябожчыцы - вельмі ўдзячныя і маем вялікую надзею, што настыры малітвы дапамогуць вызначыць месца для душы любімай Наталлі ў райскім куточку на нябёсах. Дзяяўтага студзеня будзе 40 дзён, як з зямнога жыцця адышла ў вечнасць наша любімая жонка, матуля, бабуля, сястра, свякруха. Мы будзем помніць яе заўсёды.

**Валерый Петрыкевич,
старшина Дзяялтлайской
районной организациі ТБМ.**

Цікавая кніга

У папулярным выдавецстве "Медысон" пабачыла свет кніга Валерыя Тухты "У бляску і цені салдацкіх крыжоў". Наклад навукова-папулярнага выдання - 299 асобнікаў.

У книзе распавядаецца пра жыццёві шлях лепельчаніна Дамініка Канопкі (1886-1975), удзельніка Першай сусветнай вайны, поўнага Георгіёўскага кавалера. На падставе архіўных крніц і краязнаўчых даследаванняў даюцца звесткі пра ўзнагароджанні яго Георгіёўскімі крыжамі... Падаюцца звесткі пра іншых лепельчан, уганараваных Георгіёўскімі крыжамі розных ступеняў на франтах той жахлівой і паўзабытай вайны. Кніга багата ілюстравана фотадздымкамі.

Аўтар кнігі спадар Валерый Тухта нарадзіўся ў г. Лепель (1976 г.), краязнаўца. Скончыў гістарычны факультэт Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітета імя Аркадзія Куляшова (2003 г.). Настаўнік гісторыі і геаграфіі Велеўшчынскай базавай школы Лепельскага раёна (1996-2007), настаўнік гісторыі Слабадскай сярэдняй школы Лепельскага раёна (з 2007 г.).

Кірунік краязнаўчага школы "Нашчадкі". Да следуе помнікі археалогіі і падзеі Першай і Другой сусветных войн на тэрыторыі роднага Лепельскага раёна.

Займаецца зборам легенд і паданняў улюбёной Лепельшчыны. Разведаў больш за 20 археалічных помнікаў на тэрыторыі роднага раёна, 8 з іх упершыню ўвезены ў навуковыя аварот.

Мае больш за сотню артыкулаў на краязнаўчую тэматыку. У раённай газеце "Лепельскі край", абласных і рэспубліканскіх выданнях. Пераможца рэспубліканскага конкурсу "Беларускі настаўнік года" - 2008".

Кніга "У бляску і цені салдацкіх крыжоў" разлічана на шырокое кола чытачоў і пакуль яшчэ ёсьць у продажы ў сталічнай краме "Акадэмкніга".

**Аляксей Шалахоўскі,
гісторык культуры.**

Кніга пра Ваўкаўыск выйшла з друку ў Польшчы

У Польшчы напярэдадні Новага 2021 года свет пабачыла ўнікальная кніга-альбом на польскай мове "Wołkowysk - горад трох народоў". Аўтары кнігі Мікола Быхаўцаў і Рэната Гаўрылік-Куклінскай з Гданьска. Мікола Быхаўцаў жыве ў Ваўкаўыску, ён вядомы на Гарадзеншчыне краязнаўцем і гісторык, які ўсё сваё свядомае жыццё даследуе Ваўкаўышчыну. Мікола Быхаўцаў напісаў і выдаў шмат кніг на расейскай і беларускай мовах пра гісторыю Ваўкаўыскай зямлі. Пра суаўтарку Рэнату Гаўрылік-Куклінскую Мікола Быхаўцаў сказаў так:

- Хоць Рэната Гаўрылік і нарадзілася ў Польшчы, але адчувае вялікую сувязь з радзімай бацькі з вёскай Цімахі, сваякі якога засталіся на Ваўкаўышчыне і жывуць да сёняшняго часу. Многа разоў Рэната наведвала Ваўкаўыск. Сумесная праца над кнігай-альбомам працягвалася больш за трох гадоў. У альбоме змешчаны як вядомыя фотадзімкі, так і шмат невядомых з гісторыі Ваўкаўыска. Кнігу пакуль што набыць у Беларусі немагчыма. Калі атрымаю нек

Гісторыя Магілёўшчыны

Балонаўка. Старожытная вёска ў Быхаўскім раёне

Частка 2

(Пачатак у нумары 48 ад 2 снежня 2020 г.)

Працяг гісторыі невядомай вёскі Балонаўка на шляху Магілёў - Бабруйск недалёка ад Чачэвічаў

Адам Стрыйжак, як адзіны Сымонаў сын, атрымаў у спадчыну вялізную маёмасць: пад 60 дзесяцін толькі надзельнай зямлі (праўда, большая частка была пад лесам), вялізную хату, яку пазней перабудаваў на свой манер пад пяціцен, быдла, пчолы... Быў ён, як кажуць, ледзь не пра кожнага заможнага гаспадара, даволі скватны, дзяцей трymаў у чорным целе, бадай не стасаваўся з суседзямі, але, як ужо пісалася вышэй, было на тое і тлумачэнне: ён ажаніўся з багатай быхаўкай Варкай Бусловай, якую прынесла ў сям'ю своеасаблівы праклён - ген псіхічнага захворвання, якое праявілася на некаторых дзесяцях і пазнейших нашчадках.

Усяго Стрыйжачыха нарадзіла Адаму 7 сыноў і 6 дачок. Троє з іх памрлі немаўлятамі. Яшчэ трахі краснела шызафранія: Лукір'я, як казалі, "была дурнай", "брываала туды-сюды", "гаварыла абы-што". Бывала, ужо пасля раскулачвання, калі яе, як хворую і безмаёмасную, пакінулу жыць у адным з пакойчыкаў бацьковай хаты, пакуль не здалі ў лякарню ў славуты магілёўскі Пячэрск, яна забягала да маёй пррабы Настасі (што была ёй трауроднай сяструхай, унучкай беднага рэкрута Амбружа), становілася пры печы і няспынна паўтарала: "Чычэўка - ты! А мая мамка - з Быхава, ого!" (чычэўцы - жыхары суседніх Чачэвічаў), а пасля хуценька некуды зогаяла.

Тут трэба трохі патлумачыць. Балонаўцы агулам лічыліся ў наваколлі нелюдзімі (іх звалі "ваўкі балонаўскія"), а ў выпадку Чачэвіча настасунках адбіваўся і сацыяльны фактар - паходжанне сялян. Чычэўляне былі панскімі, мелі меншыя надзеі зямлі, а балонаўцы ж - казённымі, былі больш узбітымі на гроши, чычэўцы нярэдка парабкалі ў Балонаўцы. Тому і адносіны між жыхарамі суседніх (4 км) вёсак былі, мякка кажучы, дыстанцыяванымі, а міжасобныя стасункі - мінімальнымі. Адсюль і згаданае вышэй пагардлівае "Чычэўка - ты!" Чычэўляне таксама не заставаліся ў крыдзе: па аналогіі з сапраўднымі ваколічнымі шляхціцамі з суседнім Кароўчыні яны лічылі балонаўцаў падпінкамі і кілі з іх падядніцук трапна: "Ці свіні елі, ці балонаўская/караўчанская шляхта чай піла", намякаючы на відавочную неадпаведнасць між маёмасным узроўнем і панскімі звычкамі.

Вернемся да дзяцей Адама Стрыйжэўскага. Згаданую Лукір'ю ў 1935 годзе знайшлі мёртвай: яна нібыта выпадкова скінулася з печы і задушылася ў нітах у кроснах. Адамаў

сын Клім таксама пакутваў ад псіхічнай хваробы і засіліўся ў той самай Пячэрскай бальніцы яшчэ да рэвалюцыі, у 1916 годзе, маючы 24 гады. З малодшым Сідарам выйшла трохі інакш. У сярэдзіне 1920-ых, нягледзячы на тое, што старшыны Адама сын Лявен аддзяліўся, большую частку зямлі дзяржава ў Стрыйжакоў экспрапрыявалася. Сідар пасля смерці бацькі застаўся жыць у бацьковай палове з маці і сястрой Лукір'яй. У 1928 годзе, маючы 25 год, ён ажаніўся з Наталляй Леснікоўскай з пасёлка Навумяты на супраць вёскі Кароткія. У той час савецкае грамадзянскае права было вельмі ліберальным: пры адсутнасці дзяцей развод ЗАГС-ы даводіў адразу ж па першым патрабаванні аднаго з сужэнцаў. Так сталася і тут: Наталля, прарабіўшы лета на мужавай гаспадары, адчула, што з Сідарам нешта не тое, дый рабіць у іх было прынята ад світанку да позняга вечара, бо прабаўкай наймаць было забаронена, і таму ўжо праз трэх месяцаў яна развялася і вярнулася жыць да сваіх бацькоў. Сідар, якога неўзабаве, як кулака, пазбавіў выбарчых правоў, дужа перажываваў не толькі з-за сыходу Наталлі як такога, але і з-за таго, што яна падала ў суд на выдзяленне ёй часткі мужавай маёмасці, як былой жонцы. У канцы лютага яны нейнія вячэралі з маці, Варкай і гаманілі менавіта пра гэта: Сідар даказваў, што суд аддасць Наталлі запатрабаваную ёю частку гаспадаркі і зямлі, пажылая ж, 70-гадовая маці ўпартага даводзіла яму, што закон такога дапусціць не можа. Размова перарасла ў спрэчку. У пэўны момант раз'юшаны Сідар выскочыў з-за стала, знайшоў сякеру, схапіў матку за валасы, дасцягнуў яе да парога і на ім адсек ёй галаву. Пасля - з сякераў у адной руці і галавой сваёй ахвяры - ў другой - ён пачаў бегаць па Балонаўцы і хаатычна ламіцца ў дверы, секчы вароты, дзвёры. Вёска малянечная: жудасная вестка разляцелася імгненнем, спужаныя людзі пазамыкаліся ў хатах. Сабралася купка мужчын, яны ўзялі стрэльбы, жэрдзе і пабеглі супакойваць мацізабойцу. Доўга гэтага не ўдавалася зрабіць, Сідар немаў крычаць, пагражай сякеры. У рэшце рэшт, адзін з мужчын здолеў ударыць яго даўгой жардзінай, збіў з ног. Мужчыны падбеглі, скруцілі яго... Сідар памёр праз некалькі год у той самай лякарні ў Пячэрску.

Два сыны Адама загінулі на вайнене: Іван, яшчэ не жанатым, быў забіты ў японскую, Ілля - у імперыялістичную. У Іллі засталіся жонкі ды 3 малыя сыны, яны не падпілі пад раскулачванне, але старэйшы Сашка, усё ж, трапіў пад жорны сталінскага малаха. У канцы 1930-ых, рыхтуючыся да немінучай вайнені, у Быхаве пачалі будаваць слынныя вайсковы аэрадром, не ставала работнікаў, то іх па разнарадцы набіралі сярод калгаснікаў. З Балонаўкі ў 1938

годзе паехалі туды праца-

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Эдуард Акулін, Алена Анісім, Алеся Аўласевіч,
Юрась Бабіч, Марыя Баравік, Аляксей Карпенка,
Эла Оліна, Ігар Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч,
Станіслав Суднік, Людвіка Таўгень, Алег Трусаў,
Дзяніс Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://nslowa.by/>
<http://pawet.net/> <http://kamunikat.org/>
<http://tbt-mova.by/> <http://belkiosk.by/>

Застаўся Лявен, якому, пасля смерці ў, гібелі ці ад'езду братоў, фактычна засталася ўся бацькоўская маёмасць, хоць і пакуцаная савецкай уладай цягам 1920-ых гг. У 1928 годзе ён, як кулак, быў пазбаўлены выбарчых правоў, а ў 1930 г. ён, жонка і чацвёра малых дзяцей былі сасланы на Урал. Праз пэўны час, не дабыўшы ссылку да канца, яны ціхмі вярнуліся на Радзіму, пасяліліся ва ўласнай лазні, бо ў сканфіскаванай на карысць калгаса вялізной бацьковай хаце размясціліся школа, дзіцячы садок і калгасная кантора. Лявен употребіў уладкаваўся працаўца на смалакурны завод у Гамарні (за 20 км), нікога пэўны час не здаваў, аж пакуль - дзесяць ужо ў другой палове 1930-ых - па яго не прыехалі паўторна. Больш

Жорны на магіле

Балонаўка сёня

Лявен на Радзіму не вярнуўся...

Яшчэнейкі час пасля апошняй вайнені на высокай частцы балонаўскіх могілак стаялі некалькі невядоміх рубленых церамкоў, якія балонаўцы азаблялі на Радуніцу, Троіцу і ў іншыя памінальныя дні. Пасля адзін нехарошы жыхар Балонаўкі пасек іх, каб гнаць самагонку, бо складзеныя яны былі з якансага смалякі. Унутры тых церамкоў стаялі жорны: іх у нашых краіх укопвалі - напалову ў зямлі - над могіламі мельнікаў. Жорны тыя выкінулі долу, але высілкамі неабяз-

ачысціць. Усяго захавалася 6 цэльых ці фрагментаваных млынтарскіх надмагілляў: на адным з жорнаў пазначаны год - "1787", а таксама прыведзена даволі вялікая, але, на жаль, нечытэльнай эпітафія. Яшчэ на двух - гады паахавання: "1809" і "1817". На ўсіх - тыповыя ўніяцкія крыжы і архітэктурныя элементы "ІС ХС". Няма аніякага сумнёва, што бальшыня з гэтых жорнаў з'яўлялася помнікамі над могіламі прадстаўнікоў дынастыі балонаўскіх мельнікаў - Стрыйжакоў, Стрыйжэўскіх.

(Працяг будзе.)

**Анатоль Прасаловіч,
Магілёў.**

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб регістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даўліна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslowa@tut.by

Аўтары цалкам адказныя за падбор
і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.
Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ".

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1200 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 2,65 руб., 3 мес.- 7,95 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.